

Уключэнне традыцыі пакланення і паломніцтва крыніцы ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, правядзенне фестывалю, шырокае асвятленне падзей у СМІ, інтэрнэт-публікацыях, тэлеперадачах штогод павялічвае колькасць паломнікаў да крыніцы. У цяперашні час на тэрыторыі раёна праводзіцца будаўніцтва моста праз р. Сож, які злучыць два раёны – Слаўгарадскі і Краснапольскі, забяспечыўшы паміж імі бесперабойны рух, дазволіць паломнікам бесперашкодна наведваць крыніцу зімою.

У раёне распрацаваны праект па развіццю левабярэжжа Сожа. Тут будзе створаны эка-турыстычны парк «Амулет Прысожжа», у які ўвойдуць вёскі, пешыя і веласіпедныя турыстычныя маршруты, а таксама будзе закладзены ландшафтны парк каля крыніцы. Плануецца стварыць умовы для адпачынку сем'ямі, а таксама развіць інфраструктуру для «жывых» пасёлкаў.

ПРАКТЫКІ ЗБЕРАЖЭННЯ ТРАДЫЦЫЙНАЙ КУЛЬТУРЫ ГРОДЗЕНСКАГА РАЁНА ЯК ГАЛОЎНАЯ УМОВА РАЗВІЦЦА ТУРЫЗМУ І МУЗЕЙНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ Ў РЭГІЁНЕ

Рамановіч Н. І.,

*вядучы метадыст па рэалізацыі культурна-дзелавых праектаў
і развіцці турызму дзяржаўнай установы культуры
«Гродзенскі раённы культурна-інфармацыйны цэнтр»*

Культура Гродзенскага раёна славіцца сваімі традыцыйнымі святамі, абрадамі, звычаямі, рамесніцкімі, дэкаратыўна-прыкладнымі мастацкімі традыцыямі, носьбітамі старажытнай народнай культуры. Захаванне, умацаванне і развіццё народных традыцый – аснова паспяховага існавання культуры рэгіёна.

Значнае нарошчванне культурнага патэнцыялу забяспечана тым, што пачынаючы з 2017 г. на тэрыторыі раёна ўсталяваны бязвізавы парадак уезду і выезду замежных грамадзян, дзякуючы чаму фестывальны рух з кожным годам набывае ўсё большы размах, прыкметна стымуляе культурнае жыццё не толькі аграгарадкоў, але і гасцей нашага рэгіёна. Напрыклад, XI Рэспубліканскі фестываль нацыянальных культур у 2018 г. адбыўся на Аўгустоўскім канале, яго наведалі 25 тысяч турыстаў.

Адзін з прыярытэтных кірункаў дзейнасці ўстаноў культуры раёна – захаванне і развіццё элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны. У Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь з Гродзенскага раёна занесены пяць элементаў: «Творчасць майстра па вырабу музычных інструментаў М. А. Скрамблевіча (аг. Адэльск Гродзенскага раёна Гродзенскай вобласці), 2012 г.), «Традыцыі роспісу велікодных яек» (г.п. Сапоцкін, 2013 г.), «Выраб

вёлікодных вербаў (пальмаў)» (тэрыторыя паўночна-заходняй Гродзеншчыны: у г. Гродна, аг. Адэльск, Индура, г.п. Сапоцкін Гродзенскага раёна Гродзенскай вобласці, 2014 г.), «Традыцыйная рэгіянальная кухня» (аг. Адэльск Гродзенскага раёна Гродзенскай вобласці, 2016 г.), «Беларускія мастацкія практыкі саломаллячэння» (г.п. Сапоцкін, в. Новая Гожа Гродзенскага раёна, 2020 г.).

Лакальная традыцыя роспісу вёлікодных яек у г.п. Сапоцкін з'яўляецца адным са старажытнейшых народных відаў роспісу – гэта нанясенне спецыяльным самаробным інструментам «шпількай» васковага ўзору на паверхню яйка пры пагрузжэнні ў натуральны фарбавальнік чорна-карычневага колеру з настою кары дуба, альхі, алховых шышак і ржавага жалеза.

Вёлікодныя вербы (пальмы) на тэрыторыі Гродзенскага раёна – гэта не толькі святочны атрыбут Вербнага тыдня, але і твор народнага мастацтва з адметнай тэхналогіяй вырабу раслінна-кветкавых кампазіцый. Выраб вёлікодных вербаў – яркі прыклад запатрабаванасці абрадавай атрыбутыкі ў сувязі з адраджэннем традыцыйных абрадаў, характэрных для сучасных культурных працесаў.

Значны асабісты ўклад у захаванне традыцыйнай народнай культуры, развіццё беларускай народнай творчасці і адраджэнне традыцыйных рамёстваў у такім рамястве як выраб драўляных музычных інструментаў унёс Мар'ян Антонавіч Скрамблевіч – майстар народных мастацкіх промыслаў Адэльскага цэнтра культуры і народнай творчасці.

З глыбіні стагоддзяў у аг. Адэльск існуе самабытная і шыкоўная традыцыйная кухня, якая зберагла свае асаблівасці ў складніках, рэцэптуры і тэхналогіі гатавання. За прастатой адэльскіх страў – вопыт многіх пакаленняў адэльчан. Іх хлеб і пірагі, вядліну і клінковы сыр ведаюць і па-за межамі аграгарадка, а турысты з задавальненнем дэгустуюць гэтыя стравы. Прыгатаванне кожнай стравы складаецца з пэўных этапаў, заснаваных на старажытных тэхналогіях, якія перадаюцца ад пакалення да пакалення і захоўваюцца вяскоўцамі і работнікамі Адэльскага цэнтра культуры і народнай творчасці.

У 2020 г. распачалі працу этнаграфічныя кулінарныя майстэрні: упершыню кухаркі з Сапоцкіна і Адэльска паказалі рэканструкцыю святкавання «Першай, вялікай куцці» і абраду «Ламанне аплаткам».

Носьбітамі нематэрыяльнай культурнай каштоўнасці «Беларускія мастацкія практыкі саломаллячэння», якая была ўнесена ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, у Гродзенскім раёне з'яўляюцца Краўчук В. І. і Шавельская І. Ф. – майстры народных мастацкіх рамёстваў аддзела этнаграфіі, фальклору і рамёстваў, якім належыць значная роля ў вывучэнні, даследаванні і папулярызацыі традыцыйнага саломаллячэння.

Усе нематэрыяльныя гісторыка-культурныя каштоўнасці Гродзенскага раёна паспяхова выкарыстоўваюцца ў турыстычнай і музейнай дзейнасці, рэалізуюцца падчас рознабачковых мясцовых ініцыятыў і практык з уключэннем інтэрактыўных,

культурна-пазнавальных форм знаёмства, музейна-педагагічных заняткаў і іншых мерапрыемстваў.

Музей пісанкі ў Сапоцкінскім культурна-турыстычным цэнтры – адзіны ў Беларусі. Гэта тры экспазіцыі, аб'яднаныя адной тэмай «Вялікдзень у жыцці нашых продкаў»: калекцыя з звыш 1700 яек, распісаных традыцыйна «па-сапоцкінску» і ў іншых тэхніках, этнаграфічны пакой з прадметамі хатняга ўжытку канца XIX–XX стст., «Гродзенскія вербы» – з адметнай тэхналогіяй вырабу раслінна-кветкавых кампазіцый да Вербнай (пальмавай) нядзелі.

У створаным М. Скрамблевічам музейным пакоі драўляных музычных інструментаў прадстаўлена звыш 130 вырабаў майстра, а ўнікальная калекцыя драўляных акарын у выглядзе птушак і рыб – адзіная ў Еўропе. У 2019 г. да 80-годдзя народнага майстра М. А. Скрамблевіча адкрыта абноўленая экспазіцыя, бо невялікі музей не ўмяшчаў зацікаўленых турыстаў.

З мэтай папулярызацыі традыцыйнай беларускай культуры, а таксама прыцягнення дадатковых фінансавых сродкаў паспяхова вядзецца праца па напісанню транспамежных і гуманітарных праектаў.

Падрыхтаваны да разгляду праект «Захаванне і папулярызацыя творчасці М. А. Скрамблевіча як элемента нематэрыяльнай культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь» для удзелу ў конкурсе на атрыманне гранту Пасольскага Фонду па Зберажэнню Культурнай Спадчыны 2020 (U.S.Ambassadors Fund of Cultural Preservation, далей – «AFCP-2020»).

Па выніках 2019 г. у рамках праграмы транспамежнага супрацоўніцтва «Польша–Беларусь–Украіна, 2014–2020» па тэматычнай мэце «Спадчына» прайшлі другі конкурсны набор два праекты, накіраваныя на развіццё і папулярызацыю гісторыка-культурных каштоўнасцей і народнага традыцыйнага мастацтва:

1) Праект «Традыцыя звязвае народы» – накіраваны на прыцягненне дзяцей і моладзі н.п. Гміны, Ліпск, г.п. Сапоцкін Гродзенскага раёна ў творчую дзейнасць, звязаную з захаваннем і прасоўваннем традыцыйнай культуры дзвюх дзяржаў. У выніку будуць створаны прома-відэаролікі, а ў г. Ліпск пройдзе фестываль традыцыйнай культуры «Фальклор без межаў», дзе дэманструюцца такія рамёствы, як саломалляценне, роспіс пісанак, а таксама гучаць аўтэнтычныя фальклорныя песні.

2) Праект «Вектар мастацтваў уздоўж Аўгустоўскага канала» – арыентаваны на развіццё міжрэгіянальных, культурных і эканамічных сувязей, брэндзіраванне тэрыторыі Аўгустоўскага канала па абодвух баках мяжы, рост унутранага турызму. У рамках праекта запланавана правядзенне на Аўгустоўскім канале «Анлайн школы этна-экалагічных свят» – з рэканструкцыяй абрадаў «Масленіца», «Купалле», «Калядныя забавы».

У студзені 2019 г. у Індурскім цэнтры культуры адчыніўся музей лялькі «Лялька ў карагодзе жыцця», у Сапоцкінскім культурна-турыстычным цэнтры –

экспазіцыя «Нам засталася спадчына», дзе прадстаўлена каля 2-х дзясяткаў паменшаных копіяў архітэктурных помнікаў рэгіёна з керамікі.

Пад адным дахам размясціліся 5 экспазіцый у музеі «Код памяці» ў Зарачанскім доме народнай творчасці. Звыш 100 адзінак ручнікоў у лепшых традыцыях вышыванага мастацтва, каля 50 адзінак дываноў, у тым ліку ў тэхніцы падвойнага ткацтва, а таксама іншыя саматканяны вырабы набылі ў музеі другое жыццё. Акрамя экспазіцыі ваеннай формы з'явіўся пакой, прысвечаны блу па партызан у гады Вялікай Айчыннай вайны, і экспазіцыя «Нараджэнне хлеба» стала цэнтральным кампанентам аднайменнага турыстычнага маршруту, які злучыў аг. Адэльск і в. Зарачанка. 25 верасня 2020 г. новыя экспазіцыі адкрыліся для турыстаў.

З 2020 г. музеі дэманструюць новы праект – «Музей і дзеці».

Эпідэміялагічнае становішча ўнесла карэктывы ў культурнае жыццё раёна: арганізаваны каларытныя event-туры для невялікай колькасці зацікаўленых. Абрадавы турызм – гэта «малады» напрамак у шэрагу падзейных тураў раёна, выдатны спосаб пазнання этнічных, рэлігійных і культурных асаблівасцей народаў. У адной дзеі адразу можа раскрыцца мноства аспектаў: традыцыйныя архітэктурнае, касцюмы, прадметы побыту, кухня, музыка і да т.п. Прывабнасць гэтага напрамку заключаецца і ў тым, што ўсе падзеі, прадстаўленыя ў ім, – розныя і ўнікальныя. Кожнае традыцыйнае свята можа быць адзначана толькі раз на год і з захаваннем непарыўных канстант: спалучэнне месца, часу і дзеянняў, што фарміруе яго непаўторнае аблічча і гарантуе выключныя ўражанні. Святы і абрады могуць быць як шырока распаўсюджанымі, так і лакальнымі. Напрыклад, на Аўгустоўскім канале ўпершыню ў 2020 г. правялі традыцыйнае Купалле для невялікай колькасці турыстаў.

Выкарыстанне адноўленых і рэканструяваных народных традыцый у культурным жыцці аграгарадкоў і вёсак раёна, пошукавая дзейнасць і фальклорныя экспедыцыі пакладзены ў аснову з'яўлення адметных мерапрыемстваў-брэндаў, якія пабудаваны на самабытным матэрыяле, з элементамі нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны. Свята пісанкі ў г.п. Сапоцкін, Адэльскі фэст і абласное свята млынароў у аг. Адэльск, свята лялькі ў аг. Індура, свята вэндліны ў аг. Капцеўка, аднайменны фестываль фальклору «Вяртанне да вытокаў» і іншыя фэсты ўвайшлі ў адзіны фестывальны праект вясковых свят «Аграфэст» – шырокі грамадскі агляд культурных вясковых традыцый з паказам цыкла святочных мерапрыемстваў, аб'яднаных галоўнай ідэяй, скіраванай на фарміраванне вясковага «святочных брэндаў», падтрымку жыццёвасці традыцый, наданне новых культурных імпульсаў.

Супрацоўнікі Адэльскага цэнтра культуры і народнай творчасці рэканструявалі свята «Адэльскі фэст», якое ладзяць 13 чэрвеня, на старажытнай кірмашовай плошчы. Прымеркавана свята да дня Святога Антонія Падунскага – апекуна Адэльска, свята млынароў – да дня Святога Марціна, заступніка ўсіх млынароў

(калісьці ў ваколіцах Адэльска існавала каля 14 млыноў). На мерапрыемствах арганізаваны майстар-класы па традыцыйных рамёствах: ткацтва, вышыўка, выраб народных драўляных музычных інструментаў.

Установы культуры Гродзенскага раёна паспяхова выкарыстоўваюць гісторыка-культурную спадчыну рэгіёна ў турыстычнай дзейнасці. Рэалізуюцца 15 гісторыка-культурных турыстычных маршрутаў, багатых і разнастайных: яны спалучаюць у сабе наведванне музеяў з інтэрактыўнымі праграмамі і майстар-класамі, аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, самабытных, адроджаных у фальклорных экспедыцыйных брэндавых святаў, абрадаў, што з'яўляюцца найбагацейшай крыніцай пазнавальнага і маральнага развіцця чалавека, у тым ліку і замежнага турыста.

Пра значныя мерапрыемствы раёна ў рэспубліканскіх, абласных і раённых сродках масавай інфармацыі змешчаны 213 публікацый за перыяд з лістапада 2019 г. па лістапад 2020 г.

З удзелам устаноў культуры Гродзенскага раёна запісаны цыклы перадач «Наперад у мінулае», «Жывая культура», праграмы праекта «Надзея на сяло».

Дзякуючы ўсталяванаму бязвізаваму рэжыму на тэрыторыі Гродзенскага раёна, мерапрыемствы і музеі наведалі 18 тысяч гасцей з розных куткоў Рэспублікі Беларусь, з іх 5179 – замежных турыстаў.

Высокая якасць культурнага прадукту, разнастайны і непаўторны культурны асяродак робяць раён інвестыцыйна прывабным, спрыяюць прытоку фінансавага і чалавечага капіталу. А падзейныя мерапрыемствы з кожным годам ператвараюцца ў месца прыцягнення сотняў тысяч вандройнікаў, што робіць іх магутным лакаматывам для турыстычных патокаў у раён, горад і краіну.

ВЫКАРЫСТАННЕ НЕМАТЭРЫЯЛЬНЫХ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫХ КАШТОЎНАСЦЕЙ У ТУРЫСТЫЧНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ НА ПАСТАЎШЧЫНЕ

Чатовіч Л. Я.,

*метадыст цэнтра культуры
і народнай творчасці Пастаўскага раёна*

На Пастаўшчыне налічваюцца 5 нематэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцей: «Народная гульня моладзі “Яшчар”» (в. Гута Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці), «Традыцыйнае мастацтва маляваных дываноў Віцебскага Паазер'я», «Традыцыйная страва “Клёцкі з душамі”» Віцебскай вобласці), «Інсітнае (наіўнае) мастацтва Віцебшчыны» і «Беларускія мастацкія практыкі саломаліцення». Усе гэтыя адметныя правы НКС выкарыстоўваюцца